KULTURA

Dejavnosti Evropske unije na področju kulture dopolnjujejo kulturne politike držav članic na različnih področjih, med katere sodijo ohranjanje evropske kulturne dediščine, sodelovanje kulturnih ustanov različnih držav in spodbujanje mobilnosti ustvarjalcev na področju kulture. Na ta sektor vplivajo tudi določbe Pogodb, ki se ne nanašajo izrecno na kulturo.

PRAVNA PODLAGA IN CILJI

V Lizbonski pogodbi je kulturi priznana pomembna vloga, saj se preambula Pogodbe o Evropski uniji (PEU) izrecno sklicuje na zajemanje navdiha iz kulturne, verske in humanistične dediščine Evrope. Eden izmed ključnih ciljev EU, kot je določeno v Pogodbi, je tudi, da spoštuje svojo bogato kulturno in jezikovno raznolikost ter skrbi, da se evropska kulturna dediščina ohranja in razvija (člen 3 PEU). Člen 6 Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU) določa, da je Unija na področju kulture pristojna za izvajanje ukrepov, s katerimi podpira, usklajuje ali dopolnjuje ukrepe držav članic.

V členu 167 PDEU je navedenih še več podrobnosti o ukrepih EU na področju kulture: Unija mora prispevati k razcvetu kultur držav članic, pri tem upoštevati njihovo nacionalno in regionalno raznolikost ter hkrati postaviti v ospredje skupno kulturno dediščino. Ukrepi EU bi morali spodbujati sodelovanje med državami članicami ter podpirati in dopolnjevati njihove ukrepe za boljše poznavanje in razširjanje kulture in zgodovine evropskih narodov.

Člen 13 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah določa, da je umetnostno ustvarjanje in znanstveno raziskovanje svobodno, v členu 22 pa je določeno, da EU spoštuje kulturno, versko in jezikovno raznolikost.

DOSEŽKI

A. Politični razvoj

1. Evropska agenda za kulturo

Komisija je 22. maja 2018 sprejela novo evropsko agendo za kulturo, ki izhaja iz tiste, sprejete leta 2007, in tako ostaja strateški okvir za delovanje EU v kulturnem sektorju. V novi agendi so predlagani trije strateški cilji s socialno, gospodarsko in zunanjepolitično razsežnostjo: (1) izkoriščanje moči kulture za socialno kohezijo in blaginjo, (2) podpiranje kulturne ustvarjalnosti na področju izobraževanja in inovacij ter za delovna mesta in rast in (3) krepitev mednarodnih kulturnih odnosov. V agendi so določene boljše metode za sodelovanje med državami članicami, civilno družbo in

mednarodnimi partnerji. Izvaja se prek delovnih načrtov za področje kulture. Trenutno se izvaja z resolucijo o delovnem načrtu za kulturo za obdobje 2023–2026, ki jo je Svet sprejel 29. novembra 2022.

Resolucija se osredotoča na štiri različna prednostna področja, ki se med seboj dopolnjujejo:

— umetniki in kulturni delavci: krepitev vloge kulturnega in ustvarjalnega sektorja,

— kultura za ljudi: krepitev kulturnega udejstvovanja in vloge kulture v družbi,

— kultura za planet: aktiviranje moči kulture,

— kultura za soustvarjalna partnerstva: krepitev kulturne razsežnosti v zunanjih odnosih EU.

2. Mednarodne kulturne povezave

Namen skupnega sporočila z naslovom Oblikovanje strategije EU za mednarodne kulturne povezave, ki sta ga Komisija in Evropska služba za zunanje delovanje (ESZD) predstavili sredi leta 2016, je spodbujati kulturno sodelovanje med EU in njenimi partnerskimi državami. Poudarja zavezanost Unije, da krepi mednarodne kulturne povezave s podporo in pomočjo tretjim državam in spodbujanjem različnih kultur držav članic prek kulturne diplomacije.

3. Medkulturni dialog

Medkulturni dialog je eno stalnih prednostnih področij EU, ki je še večji pomen dobilo z začetkom veljavnosti Lizbonske pogodbe leta 2009. Nekatere pomembne pobude na področju kulturne politike vključujejo pobude o romski kulturi, medkulturnih mestih ali dialogu s platformo za medkulturno Evropo.

B. Programi financiranja in pobude za podporo

1. Ustvarjalna Evropa

Ustvarjalna Evropa je program, namenjen kulturnemu in ustvarjalnemu sektorju, njegovo prvo sedemletno obdobje pa se je prvič začelo izvajati leta 2014. Program združuje več prejšnjih programov EU, in sicer programe MEDIA (1991–2013), MEDIA Mundus (2011–2013) in Kultura (2000–2013). Parlament, Komisija in Svet so zaradi uspeha prvega programa maja 2021 sprejeli drugi program Ustvarjalna Evropa (2021–2027) s proračunom 2,44 milijarde EUR, kar predstavlja 36-odstotno povečanje.

Glavni cilji programa so (1) varovanje, razvoj in promocija evropske kulturne in jezikovne raznolikosti ter dediščine, pa tudi (2) povečanje konkurenčnosti in gospodarskega potenciala kulturnih in ustvarjalnih sektorjev, predvsem avdiovizualnega. Razdeljen je na tri dele, in sicer medijskega, kulturnega in medsektorskega.

Glavne novosti programa v obdobju 2021–2027 so:

— večji poudarek na nadnacionalnem ustvarjanju in inovacijah,

— lažji dostop do financiranja z višjimi stopnjami sofinanciranja (več financiranja za projekte iz programa Ustvarjalna Evropa),

— poudarek na podpori sodelovanju na ravni EU, da bi postal evropski avdiovizualni sektor bolj konkurenčen,

— shema mobilnosti za umetnike in strokovnjake,

— ukrepi, namenjeni potrebam posameznih ustvarjalnih sektorjev, kot so glasba, arhitektura ali kulturna dediščina.

Program posebno pozornost namenja trem področjem: (1) podpiranju glasbenega sektorja, zlasti za sodobno glasbo in glasbo v živo, ki bo prejel sredstva iz kulturnega sklopa za podporo platformam, ki med drugim spodbujajo neuveljavljene umetnike in distribucijske mreže, (2) dajanju prednosti nadarjenim ženskam, podpiranju umetniške ter poklicne poti žensk in spodbujanju enakosti spolov kot ene glavnih vrednot programa, (3) spodbujanju vključevanja tako, da se invalidom in socialno marginaliziranim skupinam olajša sodelovanje v programu in poenostavi postopek prijave.

2. Evropske prestolnice kulture

Evropske prestolnice kulture so ena najbolj znanih in najuspešnejših pobud v Evropski uniji. Vsako leto sta za evropski prestolnici kulture imenovani dve mesti v dveh različnih državah EU.

Neodvisna skupina strokovnjakov mesta izbere na podlagi njihovega kulturnega programa, ki mora imeti močno evropsko razsežnost, vključevati lokalne prebivalce vseh starosti ter prispevati k dolgoročnemu razvoju mesta. Pobuda se je začela leta 1985, naziv evropske prestolnice kulture pa je doslej prejelo 60 mest.

Pravila in pogoji za podelitev naziva, ki so veljavni do vključno leta 2033, so opredeljeni v Sklepu št. 445/2014/EU. Pobuda je bila leta 2017 razširjena tudi na države Evropskega združenja za prosto trgovino (EFTA) in Evropskega gospodarskega prostora (EGP) (Sklep (EU) 2017/1545).

3. Znak evropske dediščine in evropsko leto kulturne dediščine 2018

Znak evropske dediščine je bil uveden leta 2005 kot medvladna pobuda več držav članic. Komisija je leta 2010 na njihovo zahtevo predlagala, da znak evropske dediščine postane uradna pobuda EU. Uveden je bil s Sklepom št. 1194/2011/EU, njegov splošni cilj pa je okrepiti medkulturni dialog in občutek pripadnosti Uniji med ljudmi. Območja z znakom evropske dediščine se izberejo, ker imajo veliko simbolno vrednost zaradi vloge, ki so jo imela v zgodovini in kulturi Evrope in Evropske unije, ter njihove povezave z demokratičnimi načeli in človekovimi pravicami. Od leta 2013 je znak prejelo 60 območij.

Komisija je Parlamentu in Svetu 30. avgusta 2016 predstavila predlog, da se leto 2018 razglasi za evropsko leto kulturne dediščine, za kar sta se že dlje časa zavzemali obe instituciji. Predlog je bil sprejet v prvi polovici leta 2017. Cilj pobude o evropskem letu kulturne dediščine je poudariti vlogo evropske kulturne dediščine s spodbujanjem občutka skupne zgodovine in identitete. Za obdobje od 1. januarja 2017 do 31. decembra 2018 je pobuda prejela 8 milijonov EUR sredstev.

4. Nagrade

Kulturna politika EU podpira različne nagrade na področju kulturne dediščine, arhitekture, književnosti in glasbe. Na ta način naj bi izrekali priznanja za odlično kakovost in uspešnost evropskih dejavnosti na teh področjih ter opozarjali na delo umetnikov, glasbenikov, arhitektov, pisateljev in vseh, ki delajo na področju kulturne dediščine. So **reklama za bogato evropsko kulturno dediščino** in poudarjajo pomen medkulturnega dialoga ter čezmejnih kulturnih dejavnosti v EU in širše.

5. Novi evropski Bauhaus

Pobudo Novi evropski Bauhaus je predstavila predsednica Komisije Ursula Von der Leyen, uradno pa se je začela izvajati 18. januarja 2021. Gre za ustvarjalni in interdisciplinarni projekt, ki predstavlja zbirališče in prostor za oblikovanje načinov bivanja za prihodnost na stičišču umetnosti, kulture, znanosti in tehnologije. Njen glavni cilj je spodbujati ustvarjanje življenjskih prostorov v skladu z evropskim zelenim dogovorom s podpiranjem (1) vključujočih in dostopnih prostorov, ki spodbujajo dialog med različnimi kulturami, področji, spoli, starostnimi skupinami, in (2) trajnostnih rešitev za spoštovanje ekosistemov planeta. S pobudo naj bi postavili tudi okvir virov financiranja, ki naj bi bil usklajen z večletnim finančnim okvirom. Komisija je 15. septembra 2021 objavila sporočilo o Novem evropskem Bauhausu, v katerem je natančno opredelila njegov okvir, temeljna načela, ključne ukrepe in možnosti financiranja.

C. Druge pobude

Pristop Evropske unije h kulturi vključuje tudi kulturno dediščino in še zlasti njeno zaščito.

Z Direktivo 2014/60/EU (prenovitev Direktive 93/7/EGS) želi EU ohranjati nacionalno kulturno dediščino in uskladiti njeno varstvo z načelom prostega pretoka blaga. Direktiva določa fizično vračilo predmetov kulturne dediščine, ki so bili po 1. januarju 1993 protipravno odstranjeni z ozemlja drugih držav članic, ter mehanizme sodelovanja in postopke za zagotovitev vračila teh predmetov. Zajema vse predmete kulturne dediščine, ki so v nacionalni zakonodaji opredeljeni kot narodno bogastvo z umetniško, zgodovinsko ali arheološko vrednostjo.

Komisija je po evropskem letu kulturne dediščine 2018 objavila tudi delovni dokument z naslovom Evropski okvir ukrepanja na področju kulturne dediščine, v katerem je kot eden od petih stebrov okvira navedeno varovanje ogrožene dediščine.

VLOGA EVROPSKEGA PARLAMENTA

Parlament je v več resolucijah[1] izrazil dolgoletno zanimanje za potencial kulturnega in ustvarjalnega sektorja in možnosti njunega razvoja. Ti področji namreč nista zgolj izraz kulturne raznolikosti EU, zaposlujeta tudi 7,5 % delovne sile in ustvarjata približno 509 milijard EUR dodane vrednosti, ki se steka v BDP.

Parlament je v svoji resoluciji iz leta 2016 o skladni politiki EU za kulturno in kreativno industrijo pozval k strateškemu pristopu za izkoriščanje potenciala kulturnega in

[1] UL C 377 E, 7.12.2012, str. 142; UL C 316, 22.9.2017, str. 88.

ustvarjalnega področja ter pozval Komisijo, naj zanj oblikuje celovit in dolgoročen politični okvir te panoge. Pozval je k izvajanju ukrepov za izboljšanje delovnih razmer v kulturnem in ustvarjalnem sektorju, med drugim z vključitvijo v pobudo za zaposlovanje mladih in zagotovitvijo finančnih sredstev za pospeševanje poklicnih poti, podjetništva in usposabljanja.

Parlament si prizadeva tudi za sprejetje strateškega pristopa k vlogi kulture v zunanjih odnosih. V svojem pripravljalnem ukrepu v proračunih za leti 2013 in 2014 z naslovom Kultura v zunanjih odnosih EU je poudaril velik potencial kulture v zunanjih odnosih Unije. Leta 2016 je sprejel resolucijo o medkulturnem dialogu. V odgovor na skupno sporočilo Komisije in Evropske službe za zunanje delovanje z naslovom Oblikovanje strategije EU za mednarodne kulturne povezave je Parlament sprejel resolucijo, ki sta jo pripravila Odbor za zunanje zadeve in Odbor za kulturo in izobraževanje julija 2017. Poslanci so v njej priporočili, da se razvije učinkovita strategija EU za mednarodne kulturne odnose in se temu nameni ločena proračunska postavka ter začne izvajati unijski program za mednarodno mobilnost in zasnuje program kulturniških vizumov.

Parlament je v svoji vlogi sozakonodajalca sprejel predlog Komisije, da bi se pobuda evropske prestolnice kulture začela izvajati tudi v državah Evropskega združenja za prosto trgovino (EFTA) in Evropskega gospodarskega prostora ter da bi leto 2018 razglasili za evropsko leto kulturne dediščine. V prejšnjem zakonodajnem obdobju je zasnoval znak evropske dediščine in oblikoval direktivo o vračanju predmetov kulturne dediščine. Teme kulturne dediščine se je lotil v okviru resolucije iz leta 2015 z naslovom Na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo, v kateri je poudaril vlogo kulturne dediščine pri rasti in ustvarjanju delovnih mest. 20. januarja 2021 je na podlagi samoiniciativnega poročila Odbora za kulturo in izobraževanje sprejel resolucijo o zagotavljanju uspešne politične zapuščine za evropsko leto kulturne dediščine. V njej je pozval Komisijo in države članice, naj izboljšajo svoje ukrepe za zaščito in spodbujanje jezikovne raznolikosti v digitalni dobi, vključijo kulturno dediščino manjšin v Evropi v vse razprave o evropski dediščini ter podprejo tradicionalne evropske in vseevropske kulturne prireditve.

Med pogajanji o programu Ustvarjalna Evropa za obdobji 2014–2020 ter 2021–2027 in med letnimi proračunskimi postopki se je Parlament dosledno zavzemal za večje proračunske dodelitve za kulturni in ustvarjalni sektor. Tudi med pogajanji o večletnem finančnem okviru za obdobji 2014–2020 ter 2021–2027 in med letnimi proračunskimi postopki se je Parlament dosledno zavzemal za večje proračunske dodelitve za kulturni in ustvarjalni sektor, zlasti za program Ustvarjalna Evropa. Odbor za kulturo in izobraževanje je v osnutku mnenja o predlogu Komisije za novi večletni finančni okvir za obdobje 2021–2027, o katerem se je glasovalo oktobra 2018, pozval k podvojitvi virov za novi program Ustvarjalna Evropa (2021–2027). 14. decembra 2020 je bil dosežen dogovor o dodelitvi 2,2 milijarde EUR sredstev temu programu, tako da se bo njegov dosedanji proračun povečal za 36 %. Parlament je v spremembah predloga Komisije o programu Ustvarjalna Evropa za obdobje 2021–2027, ki so bile izglasovane na plenarnem zasedanju marca 2019, predlagal, da bi se sredstva razdelila med sklope programa na podlagi odstotnih deležev, in ne zneskov, pri čemer bi se posebna sredstva dodelila za projekte sodelovanja na področju kulture. Poslanci so predlagali tudi spremembe za boljšo podporo konkurenčnosti ustvarjalnega trga, spodbujanje

večje vključenosti in sporočanje o pomembnosti kulture za osebni razvoj Evropejcev in vse družbe. Odbor za kulturo in izobraževanje je na seji 11. januarja 2021 podprl dogovor Parlamenta in Sveta. 10. maja 2021 je izglasoval, da priporoči odobritev besedila, ki je bilo formalno sprejeto na plenarnem zasedanju 19. maja 2021.

Poslanci Evropskega parlamenta so nedavno pozvali k ustrezni in ciljno usmerjeni finančni podpori za ublažitev krize v kulturnem in ustvarjalnem sektorju, ki je nastala kot posledica pandemije covida-19, ter za pomoč zaposlenim v njih. To vprašanje je bilo omenjeno v razpravi pred končnim glasovanjem o programu Ustvarjalna Evropa za obdobje 2021–2027 maja 2021. Poleg tega so poslanci Evropskega parlamenta v samoiniciativnem poročilu o položaju umetnikov in oživitvi kulture v EU, o katerem je odbor CULT glasoval septembra 2021, in v ustrezni resoluciji, sprejeti na plenarnem zasedanju 20. oktobra 2021, pozvali k „evropskemu statusu umetnika“. S tem bi določili skupni okvir za delovne pogoje in minimalne standarde za umetnike in kulturne delavce v vseh državah EU.

Parlament je 8. marca 2022 na podlagi resolucije Odbora za kulturo in izobraževanje sprejel resolucijo o vlogi kulture, izobraževanja, medijev in športa v boju proti rasizmu. V poročilu poziva države članice, naj sprejmejo ukrepe za odpravo strukturnih vzrokov rasizma in diskriminacije v Uniji. Poziva jih tudi, naj sklenejo dogovor o predlagani protidiskriminacijski direktivi, ki jo Svet blokira že od leta 2008.

Odbor za kulturo in izobraževanje je glede na trenutne razmere v Ukrajini zaprosil tudi za študijo o vprašanju zaščite kulturne dediščine v oboroženih spopadih.

Katarzyna Anna Iskra
10/2023